

Dr. sc. Đuro Benić

Redoviti profesor u trajnom zvanju
Sveučilište u Dubrovniku
Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju
E-mail: dbenic@unidu.hr

EKONOMSKE MISLI I KONCEPTI U *KUR'ANU*

UDK / UDC: 330.875.5:28-23

JEL klasifikacija / JEL classification: A12, Z12

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno / Received: 16. svibnja 2017. / May 16, 2017

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 28. studenog 2017. / November 28, 2017

Sažetak

U radu se istražuju i analiziraju ekonomske misli i koncepti u Kur'anu. Istražuje se ekonomska misao koja se odnosi na pojedine djelatnosti, i to: poljoprivredu, stočarstvo i ribarstvo, proizvodnju, graditeljstvo, pomorstvo i trgovinu. Također se analiziraju pristupi nekim važnim problemima vezanima za ekonomiju (vlasništvo, imetak, nasljedstvo, obveze i ugovori) te se nastoje sagledati temeljna usmjerenja poduzetništva i poslovne etike na temelju učenja iz Kur'ana. Na kraju se istražuju i analiziraju tri važna ekonomska koncepta dana u Kur'anu: riba, zekat i sadaqah.

Ključne riječi: Kur'an, ekonomska misao, koncept, kamata, zekat, sadaka

1. UVOD

Joseph A. Schumpeter postavio je tezu (tzv. šumpeterijanski jaz) prema kojoj iz prve polovine srednjeg vijeka nije sačuvan ni jedan pokušaj ekonomskog rezoniranja vrijedan spomena te se, prema toj tezi, može preskočiti preko 500 godina od pada Zapadnog Rimskog Carstva do epohe sv. Tome Akvinskog glede doprinosa ekonomskoj misli i analizi.¹ Srednjovjekovna islamska ekonomska misao pobija tu tezu. Niz islamskih srednjovjekovnih mislilaca i filozofa u razdoblju od osmog do četrnaestog stoljeća u svojim je djelima dao vrijedne doprinose povijesti ekonomske misli, a posebice (kronološkim redoslijedom): Abu Jusuf, Al-Farabi, Ibn Sina (Avicena), Al-Gazali, Ibn Rušd (Averroes), Ibn Taimija i Ibn Haldun. Iako u njihovim djelima nema sustavne ekonomske misli,

---

¹ Schumpeter, J. A. (1975). *Povijest ekonomske analize*. Zagreb: Informator, pp. 62-63.

niti sustavne ekonomske analize, njihova su djela vrijedan i nezaobilazan izvor u izučavanju povijesti ekonomske misli.²

Ishodište svih ekonomskih ideja, misli i koncepata danim u djelima navedenih srednjovjekovnih filozofa pa sve do suvremene islamske ekonomske misli jest *Kur'an*, sveta knjiga islama. Budući da je *Kur'an* savršen zakonik i praktičan vodič za svaki aspekt života vjernika, on daje i detaljne naputke za ekonomski život svojih sljedbenika. Tako su na temelju poruka danih u pojedinim ajetima *Kur'ana* svoje doprinose ekonomskoj misli i teoretske podloge ekonomskom ponašanju sudionika u gospodarstvu dali stariji i noviji islamski autori.

U ovom radu istražiti će se ekonomska misao i koncepti dani u *Kur'anu*. Donose se isključivo pojedine misli i koncepti koji nisu sustavno izloženi u *Kur'anu*, već ih je potrebno tražiti i moguće naći u pojedinim tumačenjima ajeta. Ono što je autoru bilo moguće naći da se eksplicitno navodi i jednostavno ekonomski tumači, a tiče se ekonomije i gospodarstva (uz dio tumačenja koja se mogu naći u literaturi), donosi se u nastavku (zasigurno ih u *Kur'anu* ima više), uz napomenu da autor nije imao namjeru, niti je kvalificiran za ulazak i pokušaj dubljeg sagledavanja, a pogotovo tumačenja vjerske poruke i konotacije pojedinih ajeta.

U nastavku će se, nakon općih razmatranja o svetoj knjizi islama *Kur'anu*, najprije istražiti ekonomske misli koje se odnose na pojedine gospodarske djelatnosti, zatim pristupi nekim važnim problemima vezanima za ekonomiju, a na kraju će se istražiti i analizirati tri važna ekonomska koncepta dana u *Kur'anu*: *riba*, *zakat* i *sadaqah*.

2. *KUR'AN* – SVETA KNJIGA ISLAMA

Kur'an (arap. *al-Qur'an*) je sveta knjiga islama i glavni izvor islamskog naučavanja objavljen kako bi se vječno učilo i izučavalo, a sadrži duhovna, dogmatska i pravna načela. *Kur'an* sadrži 114 poglavlja (*sura*) koja su sastavljena od ajeta (zapovijedi što su od Boga poslana) kojih je u *Kur'anu* 6.247, a kad im se dodaju besmele (*bismillah*: zaziv Alahova imena kojim počinju sva poglavlja osim devetog), ukupno je 6.360 ajeta. *Kur'an* se postupno objavljivao tijekom 23 godine (od 610. do 632.). Jedan dio objavljen je u Meki (93 poglavlja), a drugi u Medini (21 poglavlje). Poslije Muhamedove smrti objave su sakupljene, usklađene i zapisane u jednoj knjizi u vrijeme kalifa Abu Bekra, pohranjene kod kalifa Omara, a za vrijeme kalifa Osmana *Kur'an* se prepisivao i dostavljao u

² Srednjovjekovna islamska ekonomska misao u djelima poznatih islamskih filozofa kod nas je jednim dijelom istražena u radovima: Đ. Benić, Ibn Haldun: Ekonomske misli u Mukaddimi, *Ekonomski pregled*, god. 67., br. 5., Zagreb, 2016., str. 462. – 488.; Đ. Benić, Islamska ekonomska misao u srednjem vijeku, *Ekonomski pregled*, god. 68., br. 5., Zagreb, 2017., str. 554. – 584.; Đ. Benić, M. Benić Penava, Ekonomska misao u djelima islamskih filozofa u srednjem vijeku, *Međunarodni interdisciplinarni simpozij „Filozofija i ekonomija“*, 26. Dani Frana Petrića, Hrvatsko filozofsko društvo, Cres, Hrvatska, 24. do 27. rujna 2017.

islamska središta. Poglavlja nisu kronološki poredana, već najčešće prema dužini teksta. Svako je poglavlje potpuna cjelina, a duža su poglavlja na početku, osim prvog koje sa sedam ajeta čini kuransku jezgru ukazujući na glavni smisao vjere i njene glavne misli.

Kur'an je jedina sveta knjiga u kojem se ističu i objašnjavaju pravila kako ga treba tumačiti. Sadrži dvije vrste ajeta, i to one s jasno utvrđenim značenjem i one koji se mogu različito tumačiti i, shodno tome, mogu imati različita značenja.³

Treba imati na umu sljedeće. Židovstvo, kršćanstvo i islam nastali su jedno nakon drugog, a *Stari zavjet* je knjiga nastala prije kršćanstva i islama. *Novi zavjet* i *Kur'an* posežu za predajama iz *Starog zavjeta* (slično, ali vrlo parcijalno *Kur'an* poseže za *Novim zavjetom*), s time da su spisi *Starog zavjeta* namijenjeni izraelskom narodu, a *Novi zavjet* i *Kur'an* obraćaju se svima.⁴ Proces nastajanja *Starog zavjeta* proteže se kroz razdoblje duže od tisuću godina. Knjige *Novog zavjeta* izrasle iz propovjedanja Isusa i apostola nastajale su desetljećima, a pretpostavlja se da je zbirka Pavlovih poslanica sabrana krajem prvog stoljeća. *Kur'an* je nastao sasvim drukčije. Sadržava isključivo Muhamedove riječi koje je on izgovarao u razdoblju od 610. do 632. godine. Usporedi li se sastavljanje *Biblije* i *Kur'ana*, očita je velika razlika u vremenu. Sastavljanje *Biblije* – *Starog i Novog zavjeta* – događalo se stoljećima, a *Kur'ana* dovršeno je 35 godina nakon Muhamedove smrti.⁵ Postoji ono što povezuje i ono što *Bibliju* i *Kur'an* razdvaja.⁶

U *Bibliji* i *Kur'anu* moguće je pronaći ekonomske teme, odnosno ideje, misli i koncepte, iako u njima nema sustavno izloženih nekih od načela ekonomije.⁷ Pojedini autori ističu da je *Kur'an* savršen zakonik i praktičan vodič za svaki aspekt ljudskog života. *Kur'an* tvrdi da će odgovorno usmjeriti čitavo čovječanstvo za sva vremena, za sve razine i na svim mjestima. Tek i kada se primjeni u praksi, osigurat će uravnotežen gospodarski sustav rješavajući sve gospodarske probleme čovječanstva većinom na zadovoljavajući način, a svijet će postati prava država blagostanja.⁸ Također se ističe da je islam jedina velika

³ „On je taj koji ti je objavio Knjigu (*Kur'an*). Neki njeni ajeti su jasni (*i nedvosmisleni u jasnoći*). Oni (*ti ajeti*) su osnova knjige a drugima (*ajetima Knjige*) su potrebna tumačenja. ... A samo Bog zna njihovo tumačenje.“ (3:7)

Tumačenje i objašnjavanje tih ajeta treba se u potpunosti slagati sa značenjem onih ajeta čiji je sadržaj potpuno jasan i odlučan. – Prema: *Kur'an časni* (1990). VIII. izdanje. Zagreb: Stvarnost, p. 72, bilj. 2.

U nastavku se citiranja i pozivanja na *Kur'an* donose prema: *ibid.* Prvi broj označava suru (poglavlje), a drugi ajet.

⁴ Prema: Gnilka, J. (2007). *Biblija i Kur'an – Što ih povezuje, što razdvaja*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, p. 107.

⁵ Prema: *ibid.*, p. 28-30.

⁶ O onom što povezuje i o onom što razdvaja *Bibliju* i *Kur'an* vidi opširnije u: *ibid.*, posebice pp. 121-125.

⁷ O nekim ekonomskim idejama, mislima i konceptima u *Bibliji* vidi u: Benić, Đ. (2015). *Biblija: izvor nadahnuća za ekonomsko ponašanje. Ekonomska misao i praksa*, Vol. XXIV, No. 2, pp. 317-326.

⁸ Parwez, G. A. *Economic System of The Holy Quran*. Dostupno na: www.resurgentislam.com/wp-content/uploads/Economic-System-of-The-Holy-Quran.pdf, p. 1. (pristupljeno 8. 6. 2017.)

religija koja daje detaljne napatke za gospodarski život svojih sljedbenika. Islam se bavi vrijednošću prirodnih izvora, postavlja standarde za iskorištavanje minerala i propisuje smjernice o nasljeđivanju, financiranju, oporezivanju i bankarstvu. Također, između ostalog, ističe važnost obrazovanja, zdravstva, napornog rada, investiranja i socijalne sigurnosti. *Kur'an* je vodeći izvor tih načela, a neki osnovni ekonomski stavovi iz *Kur'ana* neprolazni su. Temeljne ekonomske vrijednosti koje se u *Kur'anu* navode nepromjenjive su, bezvremenske i nesporne za sve sekte islama. Gospodarstvo se može klasificirati kao islamsko samo ako izabere utemeljiti svoje gospodarske i javne politike na bitnim doktrinama koje imaju izvorište u *Kur'anu*.⁹

U literaturi se mogu naći brojni radovi u kojima se razmatraju ekonomski problemi u svjetlu učenja *Kur'ana*.¹⁰ U nastavku će se istražiti i razmotriti neke od ekonomskih misli u *Kur'anu* vezane za pojedine ekonomske probleme, imajući na umu da u *Kur'anu* nema sustavne ekonomske misli, a pogotovo ekonomske analize, te da se pojedinim temama i ekonomskim problemima prilazi vrlo normativno, propisujući ekonomsko ponašanje. Međutim, i kao takve, ekonomske misli u *Kur'anu* nezaobilazan su izvor u izučavanju povijesti ekonomske misli.¹¹

Autor, normalno, naglašava da je osnivanje ekonomskog sustava zasnovanog na *Kur'anu* jedino moguće u islamskoj državi u kojoj se cjelokupno funkcioniranje, odnosno djelovanje ostvaruje u okviru časnog *Kur'ana*. *Ibid.*, p. 10.

O osnivanju ekonomskog sustava u skladu s *Kur'anom* kroz tri faze, odnosno stadija – od uputa pojedincima, preko uspostavljanja kolektivnog života u društvu, do osnivanja islamske države u kojoj jedino takav sustav može opstati, vidi u: Parwez, G. A. (2005). *Economic System of The Holy Quran*. Lahore, Pakistan: Idara Tolu-e-Islam, pp. 21-53.

⁹ Prema: H. Askari, H.; Taghavi, R. (2005). The principle foundations of an Islamic economy. *BNL Quarterly Review*, Vol. LVIII, No. 235 (december), p. 187.

Prema stajalištu S. M. Blehera, svaka ideologija ima svoju ishodišnu filozofiju: kapitalizam naglašava slobodnu volju pojedinca, komunizam izjednačava vrijednost čovjeka s njegovim proizvodnim kapacitetom, a suvremena filozofija naglašava relativnost svega. Ishodišni filozofski pojam islama jest ravnoteža. Kad je Allah stvorio svijet, sve je bilo na pravome mjestu. Naknadnom interakcijom brojnih entiteta i snaga u svijetu taj se red neprekidno narušava. Ravnoteža će biti izgubljena sve dok se neravnoteža ne otkloni, a čovječanstvo vrati na pravi, pošten i izjednačen put. Ovo se načelo može primijeniti na sva područja ljudskog iskustva, a novčana moć narušila je ravnotežu u svijetu više od bilo kojeg sredstva kontrole. – Bleher, S. M. (1992). Islam: Taking root in Europe. Part News report. *Common Sense*, Islamic Party of Britain, No. 8, p. 10-11 – preuzeto u: *A Study of Quran: 12. Economic System of the Qur'an*. Dostupno na: www.astudyofquran.org/wp/12-economic-system-of-the-quran/ (pristupljeno 27. 7. 2017.)

¹⁰ Ovdje se navodi samo nekoliko izvora: Ausaf, A.; Islahi, A. A. (eds.) (2010). *Economic Problems and the Teaching of the Qur'an*. Aligarh, India: Idarah Ulum al-Qur'an. Dostupno na:

https://mpira.ub.uni-muenchen.de/53466/1/MPRA_paper_53466.pdf (pristupljeno 8. 6. 2016.); Biraima, M. E. (1991). A Qur'anic Model for a Universal Economic Theory. *JKAU: Islamic Econ.*, Vol. 3 (1411 A. H./1991 A. D.), pp. 3-41.; Faizal, P. R. M.; Ridhwan, A. A. M.; Kalsom, A. W. (2013). The Entrepreneurs Characteristic from al-Quran and al-Hadis. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, Vol. 4, No. 4 (August), pp. 191-196.; Khoshtimat, V. (2013). Philosophical Approach of Quran and Economic Behavior in Labor and Production. *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, Vol. 4, No. 4, pp. 829-833.

¹¹ Uz navedeno, važno je istaknuti i sljedeće. U radu se razmatraju ekonomske misli i neki od važnih ekonomskih koncepata koji su dani u *Kur'anu*, uz napomenu da pojedinih točnih ekvivalentnih riječi (npr. za poslovanje, trgovanje, poduzetništvo i dr.) nema u klasičnom arapskom jeziku, tako da pojedine riječi u *Kur'anu* imaju više značenja (npr. *ishтира* = nabava, kupovanje, razmjenjivanje; *tijarah* = trgovina,

3. EKONOMSKA MISAO U *KUR'ANU*

Na početku će se istražiti i sagledati ekonomske ideje i misli koje se odnose na pojedine djelatnosti, a koje se mogu naći u ajetima.

Poljoprivredi, stočarstvu i ribarstvu u nekoliko navrata upućene su misli koje, s jedne strane, ističu njihovu neophodnost i važnost za zemlju i stanovništvo, a s druge časnost rada u poljoprivredi i stočarstvu u skladu s Božjom voljom.¹² Posebno se ističe potreba razumne potrošnje i štedljivosti te briga za siromašne (6:41).

U *Bibliji* se u *Knjizi Postanka* donosi priča o Josipu, Jakovljevu sinu, kojeg su braća prodala Jišmaelcima, a oni dalje u Egipat, gdje je protumačio faraonov san i predvidio sedam rodnih i sedam gladnih godina (*Post* 47). U *Kur'anu* se na drugi način daje cjelovita priča o Jusufu koji je, između ostalog, faraonu protumačio san predviđevši sedam rodnih i sedam gladnih godina, koje su se i ostvarile. Rješ enje takve situacije našao je u štednji u rodnim godinama kako bi se u teškim vremenima moglo trošiti i preživjeti. U tome se zorno prikazuje ekonomski postulat koji vrijedi i danas: štednjom i akumulacijom može se povećati potrošnja i blagostanje u budućnosti.¹³

U *Kur'anu* se ukazuje na višestruku korist eksploatacije morskog resursa.¹⁴ Ne samo da se ribarstvom za prehranu dobiva svjež a hrana, već se vade školjke i koralji čijom se obradom dobiva nakit. Navode se ronionci po moru i

transakcija, razmjenjivanje; *bai'* = prodavanje, kupovanje od – vidi komentar i upute u: Shafi, M. *Business and Commerce in the Qur'an*. Dostupno na:

www.daralislam.org/portals/0/Publications/BusinessandCommerceintheQuran.pdf (pristupljeno 31. 7. 2017.), posebno uz napomenu da pojedini ekonomski koncepti dani u *Kur'anu* imaju više značenja, odnosno podrazumijevaju različite aktivnosti koje je potrebno sagledati u kontekstu pojedinih misli, tj. rečenica danih u ajetima.

¹² „On je onaj koji je stvorio bašče (*čije se raslinje*) penje ili rastire po tlima, i hurme, i usjev čiji je okus različit, i masline i šipke, slične (*oblikom*) a različite (*okusom*). Jedite njihove plodove kada sazre i dajte što je dužnost (*što ste dužni kao milostinju siromasima*) na dan žetve. Nemojte rasipati jer Bog ne voli rasipnike.“ (6:41)

„(Allah) koji vam je učinio zemlju posteljom, i otvorio vam u njoj puteve i spustio s neba vodu, pa smo Mi njom (*vodom*) izveli (*mnoge*) vrste raznog bilja.“ (20:53)

„Jedite i napajajte stoku svoju; zaista u tome ima znakova za pametne.“ (20:54)

¹³ „Reče (*Jusuf*): Sijate ćete sedam godina (*kao i*) obično pa što poženetje, ostavite u klasu, osim malo (*što ćete vrijeći i*) od čega ćete jesti.“ (12:47)

„Zatim će iza toga doći sedam teških (*gladnih godina*) koje će pojesti ono što ste vi za njih ostavili, osim malo što ste sačuvali (*za sjetvu*).“ (12:48)

„Zatim će doći godina u kojoj će svijetu padati kiša i oni će (*u toj godini*) cijediti (*grožđe, masline i drugo zbog velikog roda*).“ (12:49)

¹⁴ „I On je taj koji je potčinio more da iz njega jedete svjež e meso i da vadite iz njega ukras (*za haljine*) koje oblaćite. I (*naučio vas je*) da tražite Njegove darove (*putujuć i trgujuć i*) i da biste (*Mu*) bili zahvalni.“ (16:14)

„I (*voda*) dvaju mora nije jednaka. Ova je pitka, slatka i lako se guta, a ona je slana i gorka. A iz svake od njih jedete svjež e meso i vadite nakit koji nosite. I ti vidiš lađu kako po njemu (*moru*) presijeca da biste tražili Njegovu dobrotu i da biste bili zahvalni.“ (35:12)

radnici za druge poslove koje Bog čuva da budu poslušni.¹⁵ Osim toga, po moru je moguće putovati, što je uvelike utjecalo na razvoj trgovine. To je omogućilo **pomorstvo** kao Božja blagodan na kojoj treba biti zahvalan. Upravo su prednosti putovanja morem i, shodno tome, važnost pomorske djelatnosti posebno istaknute. Navodi se da su Hazreti-Sulejmanove lađe pri pogodnom vremenu za jedan dan prevaljivale put od mjesec dana pješačkog hoda, odnosno putovanja na životinji.¹⁶

U vezi s **proizvodnjom** M. E. Biraima navodi da se unatoč tome što se u *Kur'anu* proizvodnja posebno i izravno ne naglašava (za razliku od isticanja potrebe distribuiranja i potrošnje proizvedenog), može zaključiti da *Kur'an* potiče proizvodnju, i to ne bilo kakvu, već maksimalno moguću koja u konačnici omogućuje rast.¹⁷ Prema tom gledištu, na temelju *Kur'ana* moguće je dati teoriju maksimalne proizvodnje i rasta koja se može izvesti iz sedam kuranskih načela.¹⁸

Međutim, neovisno o navedenom, u *Kur'anu* se na nekoliko mjesta mogu naći misli o proizvodnim aktivnostima. Tako se navodi spajanje i dobivanje metala¹⁹ te proizvodnja oklopa za vojnike²⁰ po novoj tehnologiji. Čini se da je Davud počeo izrađivati oklope od sitnih komada kovine (od pločica ili možda pancira), a da su se do tada izrađivali od jednog komada, pa se to tada smatralo naročitom vještinom – Davudovim čudom.²¹ Posebna se pozornost morala usmjeriti na preciznost izrade i učinkovitost u proizvodnji²², bez obzira na to što se proizvodi.²³ U cjelokupnoj proizvodnji, kao i inače u drugim djelatnostima, odnosno aktivnostima inzistira se na Bogu, tj. na bogopokornosti i bogobožnosti. Uz navedeno, treba imati na umu da u islamu rad i proizvodnja imaju više od materijalne vrijednosti. Njima se ne zarađuje samo novac i suzbija

¹⁵ „I (Mi smo potčinili njemu) od šejtana one koji mu rone (po moru) i rade posao mimo toga, i Mi smo ih čuvali.“ (21:82)

¹⁶ „Bog je onaj koji vam je dao na raspolaganje (i učinio podesnim) more da, Njegovom odredbom, plovi po njemu lađa ...“ (45:12)

„(I potčinili smo) Sulejmanu vjetar, čije je jutarnje puhanje (gonilo lađe kao) mjesec dana (putovanja na ledima životinje), ...“ (34:12)

¹⁷ Ovo se potkrepljuje izvodom iz *Kur'ana* gdje se muslimanima naređuje da se za borbu potpuno spreme i koriste se snagom koju im daje dobro naoružanje i obuka.

„Pripremite protiv njih (neprijatelja) snagu koju možete (skupiti) ... Sve što podijelite na Božjem putu nadoknadit će vam se i neće vam biti učinjena šteta.“ (8:61)

¹⁸ Vidi u: Biraima, M. E., *ibid.*, pp. 33-34.

¹⁹ „I mi smo učinili da mu poteče izvor bakra i (potčinili mu neke) od džina koji su radili pred njim, po dozvoli njegova Gospodara.“ (34:12) – Značenje je izraza ‘džin’ u *Kur'anu* široko, od opakih bića do velikih vladara i utjecajnih vođa (op. a.).

²⁰ „I Mi smo ga naučili izraditi oklopa vaših da vas čuva u vašim borbama (protiv neprijatelja), pa da li ste mu vi zahvalni?“ (21:80)

²¹ *Kur'an časni*, p. 445, bilj. 20.

²² „(i rekli smo mu): ‘Pravi široke oklope! Odmjeri pravilno u tkanju (oklopa i pancira) i radite dobro (djelo)! Zaista ja vidim ono što vi radite.’“ (34:11)

²³ „Oni su njemu gradili što je htio: (čvrste) utvrde, statue, posude (za jelo veličine) rezervoara i ogromne lonce (nepokretne zbog veličine).“ (34:13)

siromaštvo. Rad je poželjan jer osim pozitivnih ekonomskih utjecaja, predstavlja način promoviranja društvene osobnosti, uživanje u životu i mentalni mir.²⁴

Na više mjesta u *Kur'anu* povezuju se **graditeljstvo i urbani razvoj**. Gradovi i sela bili su tako gusto rasprostranjeni da su se mogli vidjeti jedni od drugih. Takva naselja bili su sirijski gradovi između kojih je bila razvijena trgovina.²⁵ Izgradnja naselja i njihova povezanost putovima omogućile su brži razvoj trgovine. Vodilo se računa o uređenju i povezanosti naselja, ali posebno o sigurnosti putovanja izgrađenim putovima.²⁶ S druge strane, s ciljem širenja islama i jačanja vjere poduzimale su se aktivnosti kupovanja, izgradnje i uređenja kuća u pograničnim zemljama, odnosno izvan Arabije, u kojima su se održavali vjerski obredi.²⁷

Trgovina je oduvijek bila sastavni dio islamske civilizacije. Još su prije nastanka islama Arapi bili trgovci, sveti grad Meka bio je poznat trgovački centar na „putu tamjana“ jednom od najstarijih karavanskih trgovačkih putova na svijetu. Islam je posebno poticao trgovinsku djelatnost. Muhamed se bavio trgovinom prije nego što je postao prorok, a mnogi njegovi sljedbenici bili su trgovci koji su se njome obogatili legalno, što im on nije zabranjivao. Upravo je prorok Muhamed uveo mnoga temeljna pravila i reguliranja u trgovinskoj djelatnosti.²⁸ U nastavku se navode i komentiraju neke od ekonomskih misli iz *Kur'ana* koje se odnose na trgovinu.

Prema *Kur'anu*, trgovanje je legalan način zarađivanja pod uvjetom da se vrši dragovoljno i na obostrano zadovoljstvo prodavača i kupca.²⁹ Alah zabranjuje nelegalne zarade, inzistira na pisanim ugovorima, posebice kad su u pitanju odnosi između vjeroznika i dužnika, ali dopušta trgovanje bez sklapanja pisanog ugovora u slučaju kad se bez vremenske odgode prima protuvrijednost za prodanu robu.³⁰ Ako se roba proda na dug, prodavač mora biti vrlo obazriv u

²⁴ Prema: Khoshtimat, V., *ibid.*, p. 833.

Islamski znanstvenici inspirirani učenjem *Kur'ana* (62:10 i 73:20) dali su veliko značenje i visoko vrednovali proizvodne aktivnosti. – Prema: Islahi, A. A. (1990). *History of Islamic Economic Thought*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, p. 29.

²⁵ Prema: *Kur'an časni*, p. 574, bilj. 6.

²⁶ „I Mi smo učinili između njih i naselja koja smo blagosloveli (*uređena*) i povezana naselja, i Mi smo odredili po njima (*tim naseljima*) putovanje. Putujte sigurno po njima noću i danju.“ (34:18)

²⁷ „Mi smo objavili Musau i njegovu bratu: ‘Uzmite svome narodu kuće u Egiptu (*za stanovanje*) i učinite te vaše kuće hramovima i klanjajte namaz! I obraduj vjernike!’“ (10:87)

²⁸ Khan, J.; Ur Rahman, A.; Sabir, K.; Dad, K. (2014). Importance of Commerce and Trade in the Light of the Holy Quran and Sunnah. *Gomal University Journal of Research*, Vol. 30, No. 1 (June), p. 131.

Često se u literaturi navodi sklonost proroka Muhameda prema trgovanju. „Prorok je rekao da trgujete jer je devet desetina zarade u trgovanju“. – Imam Ghazzali's *Ihya Ulum-id-Din* (1993). Translated by Fazl-ul-Karim. Vol. II. Karachi, Pakistan: Darul-Ishaat, Urdu Bazar, p. 46.

²⁹ „O vjernici, ne jedite međusobno svoje imetke na nedozvoljen način, osim da to bude trgovina s vašim međusobnim zadovoljstvom, i ne ubijajte se (*jedni druge*). Zaista vam je Bog milostiv.“ (4:29)

³⁰ „Vjernici zapišite kad jedni drugima pozajmljujete (*ma kakav*) dug do određenog roka! ... osim ako je to prisutna trgovina koju vi međusobno obavljate (*prodajom robe i uzimanjem protuvrijednosti. U tom slučaju*) nije vam grijeh da ne zapišete.“ (2:282)

naplati duga, imajući u vidu dužnikove materijalne prilike.³¹ Za razliku od zarade obračunom i naplatom kamate na dug koja je zabranjena, trgovina je dopuštena.³²

Molitva i poštovanje Boga iznad su trgovine i ostvarenja dobiti. Vjerski je obred obavezan, a prije i poslije namaza muslimani se mogu baviti trgovinom ili drugim poslovima.³³ Trgovanje vjernika ne sprečava spominjanje Boga i obavljanje vjerskih dužnosti.³⁴

U *Kur'anu* se velika pozornost pridaje poštenom trgovanju³⁵, a svako zakidanje, posebno na mjerenju, grešno je i zabranjeno.³⁶

Na kraju ovih razmatranja problematike trgovine i trgovaca u pojedinim ajetima u *Kur'anu*, o trgovini u islamu na temelju Prorokova učenja može se navesti i sljedeće.³⁷ U zamjenu za strogo propisane obveze zakon pruža trgovcima mnoge pogodnosti. Prema trgovcima koji su u financijskim poteškoćama treba postupati strpljivo. Prorok je naredio da Vlada pomogne trgovcima u bankrotu, a u slučaju smrti bankrotiranog trgovca, Vlada treba isplatiti njegove dugove. Zakon zabranjuje prodaju imovine preminulog trgovca kako bi se platili njegovi dugovi. Odnosi između prodavača i kupaca prema zakonu su utemeljeni na načelima jedinstva i bratstva. To su sljedeća načela: (1) svi trgovci na tržištu moraju imati jednake mogućnosti, a sve trgovačke aktivnosti trebaju se odvijati samo na tržištu; (2) cijene se trebaju određivati prema zakonu ponude i potražnje; (3) zakon zabranjuje bilo kakvu vrstu monopola i smatra ga ozbiljnim zločinom; (4) Prorok je zabranio bilo kakvu vrstu konkurencije cijenom, a dopuštena je konkurencija kojom se nastoji poboljšati kvaliteta proizvoda.

³¹ „Ako bi (dužnik) bio u teškim prilikama (*treba mu dati rok*) i pričekati (*ga s naplatom duga*) dok mu se ne popravi stanje, a još vam je bolje da mu poklonite (*dug*), ako znate (*što je dobro*).“ (2:280)
Ovdje treba napomenuti da cijena robe mora biti ista bez obzira na to je li u pitanju prodaja za gotovinu ili na dug jer su oni koji kupuju na dug siromašni ljudi, a neispravno je, odnosno nepošteno iskorištavati njihovo siromaštvo.

³² „A Bog je dozvolio trgovinu, a zabranio kamatu.“ (2:275)

„Niste grijешni ako tražite blagodati (*dobit trgovinom*) od vašeg Gospodara.“ (2:198)

O propisima kupoprodaje u islamu vidi opširnije: Imamović, S. (2008). *Propisi kupoprodaje – Priručnik za muslimanskog trgovca*. Pomoćni ured za dawu – Riyadh. Dostupno na:

https://d1.islamhouse.com/data/bs/ih_books/bs_Semir_Imamovic_Prirucnik_za_muslimanskog_trgovca.pdf (pristupljeno 4. 8. 2017.)

³³ „O vjerni, kada se pozove u petak na molitvu (*džum'u-namaz*), požurite na spominjanje Boga (*na klanjanje džum'e*) i ostavite trgovanje (*posao*).“ (62:9)

³⁴ „Ljudi koje trgovina ni zamjena ne ometaju da spominju Boga, i obavljaju namaz i daju zekat (*i koji*) se boje Dana u kojem će se okretati srca i pogledi, da bi ih Allah nagradio najljepšim (*za*) ono što su radili i da bi im povećao od svoje blagodati.“ (24:37-38)

³⁵ „O moj narode, mjerite pravedno obujmom i težinom i ne umanjujte ničijeg prava!“ (11:85)

³⁶ „Teško krivomjercima koji kada mjere (*sebi*) od svijeta, potpuno ispunjavaju (*mjeru*), a umanjuju kada njima (*kupcima*) mjere (*šupljom mjerom, zapreminom*) ili im odmjeravaju (*težinskom mjerom*).“ (83:1-3)

„Ispunjavajte (*zapreminsku*) mjeru i ne budite od onih koji zakidaju (*mjerenjem*). Mjerite pravilnim mjerenjem! I ne umanjujte ljudima njihove stvari. I ne pravite smutnjom nered na zemlji.“ (26:181-183)

„Uspostavljajte pravednu mjeru (*mjerite tačno*), a ne umanjujte mjeru!“ (55:9)

³⁷ Iqbal, M. *Islam on Trade & Commerce*. Dostupno na: <http://www.valoothoor.com/ramadan14.htm> (pristupljeno 31. 7. 2017.)

4. O VAŽNIM PITANJIMA VEZANIM ZA EKONOMIJU I GOSPODARSTVO

Prije razmatranja ekonomskih koncepata prema određenju *Kur'ana* razmotrit će se ukratko i analizirati kako se u *Kur'anu* pristupa nekim važnim problemima vezanima za ekonomiju (vlasništvo, imetak, nasljedstvo, obveze i ugovori) te pitanjima poduzetništva i poslovne etike (kako se na temelju učenja *Kur'ana* mogu sagledati njihova temeljna usmjerenja).

Privatno vlasništvo

Prema *Kur'anu*, pravo i apsolutno vlasništvo nad svim bogatstvom pripada Bogu.³⁸ Bog uvjetno i ograničeno daje vlasništvo ljudima. Svako ljudsko biće ima jednako pravo korištenja prirodnim resursima koje je Bog stvorio, ali njima se nije dopušteno ne koristiti tijekom duljeg razdoblja. Prema tome, ljudska su bića samo povjerenici koji imaju pravo upotrebljavati i prenijeti svoje vlasništvo drugima na način koji je propisao Alah.³⁹

Prema *Kur'anu*, priznaje se imovina pojedinaca i dopušta se vlasništvo nad svim vrstama imovine koja je stečena na zakonit način.⁴⁰ Također se priznaje pravo nasljeđivanja, pa je očigledno u pitanju sustav u kojem ljudi imaju pravo na vlasništvo. Jamči se sigurnost imovine i teške kazne za krađu.⁴¹

Postoje određena ograničenja privatnog vlasništva u islamu. Tako se ono poštuje sve dok ne vodi iskorištavanju, diskriminaciji, spekulacijama, stjecanju političke moći ili jednostavno ekstremnom ponašanju bogatih koji se osjećaju superiornijima od drugih. Pravo na vlasništvo ne dopušta pojedincu da se njime potpuno slobodno koristi ne vodeći računa o drugim ljudima. Temeljno

³⁸ „Bogu pripada sve što je na nebesima i na zemlji.“ (2:284)

„I Bogu pripada sve što je na nebesima i što je na zemlji, oprašta kome hoće a kažnjava koga hoće, Bog oprašta i milostiv je.“ (3:129).

³⁹ „Muškarcima pripada dio onoga što im ostave roditelji i rodbina, (a) i ženama pripada dio onoga što im ostave roditelji i rodbina, pa (*bilo*) to malo ili mnogo, kao dio koji je određen (od Boga).“ (4:7)

Uz ostavštinu, prema islamu, rad i investiranje jedini su zakoniti načini stjecanja vlasničkih prava. Svi ljudi imaju pravo zadržati ono što zarade i steći pravo prvenstva u uporabi bilo kojih dobara koje proizvode. Vlasništvo se može prenijeti razmjenom, ugovorom, darovanjem ili, kako je navedeno, nasljeđivanjem. – Prema: Askari, H.; Taghavi, R., *ibid.*, p. 197.

⁴⁰ „Ljudi imaju dio onoga što su zaslužili, (a) i žene imaju dio onoga što su zaslužile. Molite Boga (*da vam udijeli*) od Svoga obilja.“ (4:32)

„Podajte siročadi njihova imanja, ne zamjenjujte ružni (*svoj imetak*) za lijepi (*njihov imetak*). Ne jedite njihov imetak (*izmiješan*) sa svojim imetkom. Zaista je to veliki grijeh.“ (4:2)

⁴¹ „Ne jedite jedni imetke drugih na nedozvoljen način i (*ne*) predajte ih (*sporove i presude*) sucima da biste ugrabili jedan dio tuđeg imetka nepravedno, a vi to znate.“ (2:188)

„A kradljivcu i kradljivki odsijecite ruke za kaznu zbog onoga što su zaslužili, (*primjenjujući na njima*) Božju kaznu.“ (5:41)

U vezi s navedenom propisanom teškom kaznom (odsijecanje ruke kradljivcu) koja treba poslužiti za primjer, treba napomenuti da se u sljedećem ajetu (5:42) propisuje da kaznu ne treba primjenjivati na one koji se pokaju i poprave. U tom će se slučaju kazna preinačiti, shodno težini zločina, u zatvor ili neku drugu kaznu, dok se kazna odsijecanjem ruke očito primjenjuje na one koji su nepopravljivi. Glede navedene kazne vidi opširno objašnjenje u: *Kur'an časni*, p. 146, bilj. 27.

ograničenje privatnom vlasništvu jest nedopuštanje njegove upotrebe ako bi ona prouzrokovala štetu ili probleme drugim ljudima.⁴²

Treba napomenuti da u islamu, uz privatno, postoji i javno vlasništvo, koje je uobičajeno nad prirodnim resursima (šume, voda, more i dr.), prema kojem svi građani imaju jednaka prava. To je zajedničko vlasništvo pod kontrolom države kojim se građani mogu koristiti sve dok ne narušavaju prava drugih građana. Uz to, u državnom su vlasništvu obično određeni prirodni resursi, kao i imovina koja se ne može neposredno privatizirati (nenaseljena područja, neobrađena zemljišta, nenasljeđena imovina i dr.).

Imetak

Problematici je imovine, odnosno imetka u *Kur'anu* posvećeno nekoliko ajeta, od kojih će se ovdje navesti i analizirati neki od njih. Imetak je sredstvo za život koji se, uz ostalo, stječe i vjenčanjem, a roditelji i staratelji moraju čuvati imetak i ne davati ga malodobnima i rasipnicima.⁴³ Stjecanje imovine radom, odnosno trgovinom i drugim poslovnim aktivnostima u islamu poželjno je jer, konačno, blagostanje se u društvu s privatnim vlasništvom može povećati poduzimanjem ekonomskih aktivnosti s ciljem ostvarenja dobiti i povećanja bogatstva. Međutim, velika naklonost i ljubav prema imetku i njegovu gomilanju ne može čovjeka u ovezemaljskom životu dovesti do visokih ciljeva potrebnih u istinskom duhovnom životu i može ga samo u tom pravcu usporavati i zaustavljati.⁴⁴

Pravi vjernik može imati veliku imovinu i bogatstvo, ali to ga ne može odvratiti od Boga i Božjeg puta; naprotiv, spreman je sve to žrtvovati na Božjem putu. *Kur'an* ne dopušta gomilanje bogatstva jer ono često dovodi čovjeka do zanemarivanja vjerskih i socijalnih dužnosti i pomanjkanja osjećaja za počinjena djela.⁴⁵

Treba istaknuti da islam ne smatra lošim povećanje imovine i bogatstva pojedinca. Međutim, osuđuje prikupljanje i gomilanje imovine i bogatstva radi

⁴² Suština islamskog ekonomskog sustava leži u prikladnoj kombinaciji pojedinačne slobode, stjecanja i dobrovoljnog trošenja imovine pojedinaca s jedne strane te, s druge, državnog upletanja s ciljem zaštite siromašnih i osiguranja sredstava za zadovoljavanje primarnih potreba svih građana. – Prema: Ahmad, M. B. M. (2017). *Ekonomski sustav islama*. Zagreb: Ahmadija muslimanski džamat, pp. 35, 62.

U literaturi postoje brojni radovi koji s različitih gledišta objašnjavaju i analiziraju problematiku vlasništva u islamu. Rad koji objašnjava vrste, klasifikacije, prava i ograničenja vlasništva: Aryani, A. *Ownership in Islamic Perspective*. Dostupno na:

<http://ainiaryani.blogspot.hr/2008/06/ownership-in-islamic-perspective.html> (pristupljeno 7. 8. 2017.)

⁴³ „Podajte ženama njihove vjenčane darove s draga srca, a ako vam one poklone dragovoljno nešto od tog dara, jedite to ugodno i prijatno. I ne dajte (*roditelji i staratelji*) malodobnicima (i rasipnicima) vaše imetke koje vam je Bog dao da (*njima*) upravljate ...“ (4:4-5)

⁴⁴ „(*Natjecanje*) i hvalisanje mnoštvom (*poroda i imetka*) učinilo vas je nehajnim (*prema dobrim djelima*), (*dotle*) dok ne budete posjetili grobove (*do svoje smrti*).“ (102:1-2)

⁴⁵ „Reci: ako vam vaši očevi, vaši sinovi, vaša braća, vaše žene, vaše porodice, vaši imeci koje ste stekli, trgovina čije se propasti bojite i stanovi s kojima ste zadovoljni budu draži od Allaha, Njegova Poslanika i borbe na Njegovu putu, (*onda*) pričekajte dok Bog (*ne*) donese svoju odredbu. A Bog neće uputiti na pravi put pokvareni narod.“ (9:25)

bogatstva kao takvog, što znači da se ono ne troši. Ako se novac ne troši i ako se njime ne koristi za opće svrhe čovječanstva, on donosi štetu koju osjećaju pojedinac i zajednica. Budući da gomilanje i zadržavanje bogatstva onemogućuje korist bogatstva za čovječanstvo, odnosno njegovu upotrebu u korisne svrhe, oni kojima je cilj prikupljanje zlata i srebra zaslužuju kaznu koja se navodi u *Kur'anu*.⁴⁶

Nasljedstvo

Prije islama žene i djeca u Arabiji nisu imali udjela u ostavštini. Arapi su smatrali da nasljednici mogu biti jedino oni koji su obučeni i koji se mogu služiti oružjem. U *Kur'anu* se u nekoliko ajeta precizno utvrđuju propisi o nasljedstvu (posebice u: 4:11-12 i 4:176). Propis o oporučivanju utvrđuje da se oporuka daje pred svjedocima⁴⁷, a ajet o nasljedstvu precizno utvrđuje udjele u ostavštini. Tako djeca nasljeđuju na način da muškarcu pripada onoliko koliko čine dijelovi dviju žena, ako je nasljednica samo kći, pripada joj polovina ostavštine, a ako su dvije ili više kćeri, pripadaju im dvije trećine. Svakom od roditelja pripada po jedna šestina ostavštine ako umrli ima djecu. Mužu pripada polovina onog što ostavi žena ako nemaju djecu, a ako ih imaju, onda mu pripada četvrtina ostavštine nakon oporuke koju je žena ostavila ili nakon isplate njezina duga. Za razliku od toga, ženama pripada četvrtina muževe ostavštine, a ako imaju djecu, osmina ostavštine nakon muževe oporuke ili nakon isplate njegovog duga.⁴⁸

Kuranski propisi o nasljednom pravu jednostavni su. Prvo, treba podmiriti dugove umrlog i ako ima oporuku, treba je izvršiti. Potom se iznose dijelovi koji pripadaju mužu i ženi. Ono što iza njih ostane od ostavštine, treba raspodijeliti na dijelove za oca i majku. Dalje, utvrđuju se dijelovi koji pripadaju djeci tako da muško dijete nasljeđuje dva, a žensko jedan dio. Ako umrli nema djece, dijelovi roditelja povećavaju se i razdjeljuje se dio koji pripada braći i sestrama. Ako umrli nema živu djecu i roditelje, imetak će pripasti braći i

⁴⁶ „A one koji sakupljaju zlato i srebro i ne dijele ga na Božjem putu, obraduj bolnom kaznom, (koja će ih snaći) onoga dana kada se bude pržilo na njemu (zlatu i srebru) u paklenoj vatri, pa će biti njime (užarenim zlatom i srebrom) glačana njihova čela, bokovi i leđa. (Reći će im se): „Ovo je ono što ste skupljali sebi, pa kušajte ono što ste skupljali.“ (9:35-36)

⁴⁷ „Propisano vam je: kada se jednom od vas prikuči smrt, ako ostavlja imetka da (ga) oporučiti roditeljima i rodbini pravedno, (kao) dužnost bogobojaznih. Grijech pada samo na one koji je (oporuku) budu mijenjali nakon što su je čuli. Zaista Bog (sve) čuje (i sve) zna.“ (2:180-181)

Ajet o nasljedstvu (4:11) nije derogirao naveden propis o oporučivanju (vidi objašnjenje u: *Kur'an časni*, p. 41, bilj. 109.

⁴⁸ O preciznom iznošenju propisa o nasljedstvu vidi se iz sljedećeg ajeta.

„Bog vam naređuje u (pitanju nasljedstva) vaše djece: muškarcu (pripada) koliko dio dviju žena; ako (nasljednici) budu žene, više od dvije, one imaju dvije trećine onoga što je ostavio (umrli); ako bude (nasljednik) jedno žensko dijete, pripada mu polovica (ostavštine); svakom od roditelja pripada šestina od onoga što je (umrli) ostavio, ako bude imao dijete; ako (umrli) nema djece a nasljeđuju ga roditelji, njegovoj majci (pripada) trećina; ako (umrli) ima braće, njegovoj majci je šestina (ostavine), nakon oporuke koju oporučuje ili (nakon isplaćenog) duga; vi ne znate koji su vam bliži po koristi: očevi vaši ili djeca vaša. (Ovo vam je) Božja zapovijed. Bog (sve) zna (i) mudar je.“ (4:11)

sestrama prema utvrđenim omjerima. Važno je da se u izvršenju oporuke nitko ne ošteti.⁴⁹

Obveze i ugovori

U *Kur'anu* se u okviru problematike o poslovanju posebna važnost daje svemu što omogućuje ispunjavanje prava svih uključenih u određenu poslovnu aktivnost. Posebno se vodi računa o obvezama i ugovorima te se propisuje način zaštite vjerovnika i dužnika.

Određuje se da vjerovnici i dužnici zapišu dugovanje uz prisutnost pisara. Ako dužnik psihofizički nije sposoban navesti svoj dug, to za njega čini staratelj. Dvojica muškaraca ili muškarac i dvije žene trebaju svjedočiti pri sklapanju ugovora. Dug treba zapisati, bio on malen ili velik. Kao što je prije navedeno, samo u slučaju izravnog trgovanja (prodaja za novac ili drugu protuvrijednost) nije potrebno napisati ugovor, za razliku od ostale kupoprodaje koju je potrebno zapisati pred svjedocima. U slučaju poslovanja na putovanju kad nije moguće naći pisara koji će utvrditi sklopljeni posao, može se uzeti zalog. Svjedočenja pri kupoprodaji i ostalim dužničko-vjerovničkim odnosima ne smiju se zatajiti.⁵⁰ Ugovori i preuzete obveze moraju se izvršiti.⁵¹

U slučaju postojanja neizvjesnosti i rizika u predmetu ugovaranja, ugovor se ne može sklopiti. Svaki ugovor za koji se ne zna završetak ili je prikriveno ishodište zabranjen je zbog neizvjesnosti. Kako svaki ugovor sadrži određenu neizvjesnost, ugovor je zbog nje zabranjen ako se ispune četiri uvjeta: (1) neizvjesnost je velika; (2) u pitanju je kupoprodajni ugovor; (3) neizvjesnost je u predmetu ugovora, a ne u nečem sporednom; (4) u pitanju je ugovor za kojim ne postoji opća potreba.⁵²

Poduzetništvo

U *Kur'anu* se inzistira na skladu duhovnih i materijalnih interesa. U islamu nema odvojenosti između poduzetničkih aktivnosti i religije. Tako islam ima karakteristično poduzetništvo koje počiva na načelima utemeljenima u *Kur'anu*. Ta načela vode poduzetničke aktivnosti. Osoba mora najprije biti musliman, a zatim poduzetnik.⁵³

⁴⁹ Vidite opširnije u ajetu (4:12) i u: *Kur'an časni*, p. 106, bilj. 7.

⁵⁰ „O vjernici, zapišite kada jedni drugima pozajmljivate (*ma kakav*) dug do određenog roka! Neka jedan pisar među vama pravedno zapiše (*što dajete i uzimate*). ... A ako bude dužnik malouman (*rasipnik*) ili slab (*maloljetnik ili senilan*) ili ne može (*osobno*) diktirati (svoj dug), neka njegov staratelj to izdiktira pravedno. Zatražite da (*vam*) svjedoče dvojica svjedoka od vaših ljudi, a ako nema dvojice muškaraca, onda jedan muškarac i dvije žene između onih kojima ste vi zadovoljni kao svjedocima ... Neka svjedoci ne odbiju (*svjedočiti*) kada budu pozvani. ... A ako budete na putu i ne nađete pisara (*koji će utvrditi vaše poslovanje*), uzimajte (*tada*) zalog. ... Ne skrivajte svjedočenja, a tko ga skriva srce mu je grijешno.“ (2:282-283)

⁵¹ „O vjernici, ispunjavajte ugovore (obaveze)! (5:1)

„Izvršavajte ugovore! Zaista se odgovara za (ispunjavanje) ugovora.“ (17:34)

⁵² Vidi opširnije u: Kanurić, H. (2013). Opća pravila islamskog poslovanja (Savremena pitanja iz poglavlja o trgovini). *El-Asr, informativni islamski časopis*, No. 55.

⁵³ Faizal, P. R. M.; Ridhwan, A. A. M.; Kalsom, A. W., *ibid.*, pp. 191-192.

Uspješni muslimanski poduzetnici moraju imati vjeru (*taqwa*), što znači da u nastojanju ostvarenja dobiti i bogatstva trebaju učiniti sve kako bi se oni poboljšali i da primjenjuju sve čemu su ih naučili Allah i Prorok.⁵⁴ Tako često npr. poduzetnici ne prodaju alkoholna pića i/ili svinjsko meso. U njihovu poslovanju bitan je koncept *halal*, kojeg se trebaju pridržavati, a on označava ono što je prihvatljivo s religijskog stajališta (za razliku od koncepta *haram*, koji označava ono što je neprihvatljivo s religijskog stajališta).

Zakonito, *halal* zarađivanje moguće je ostvariti zapošljavanjem i radom za druge, samozapošljavanjem i zapošljavanjem drugih, odnosno poduzetničkim aktivnostima. Iako se u islamu podržava rad za fiksnu plaću, potiče se i stimulira upuštanje u poduzetništvo kao preferiranu mogućnost zarade *halal* dohotka.⁵⁵ Islam općenito ima pozitivan stav prema poduzetništvu i vlasničkim pravima.⁵⁶

Kur'an je u prvom redu knjiga o moralnom vođenju. Budući da *Kur'an* prepoznaje čovjeka kao istodobno racionalno, voljno, akvizicijsko i etičko biće, savjetuje mu da slijedi umjeren pravac. Treba djelovati na materijalnom području kako bi se osigurala egzistencija, ali bez žrtvovanja svoje moralne osjetljivosti. Muslimanski poduzetnici trebali bi se razlikovati od ostalih po svojim motivima i ciljevima, a ako uspiju uspješno upravljati svojim poslovima, trebali bi također biti uspješni glede vjere i vjerovanja u Boga. Na tom se tragu mogu navesti obilježja muslimanskog poduzetnika kao dinamička osnova za odnose između poduzetnika, prema Bogu i ostalim ljudima:⁵⁷ (1) vjera kao okosnica; (2) *halal* kao vrhunski prioritet; (3) nerasipnost; (4) bogosluženje kao prioritet; (5) prakticiranje visokih moralnih vrijednosti; (6) pouzdanost; (7) briga za socijalnu pomoć; (8) obrazovanost; (9) briga za društvo i okoliš.

Poslovna etika

Kur'an uključuje pravila ne samo za ponašanje, higijenu, brak i razvod već i za trgovinu i politiku, kamate i dugove, ugovore i oporuke te industriju i financije.⁵⁸ Dopušta se i potiče poslovanje i poduzetništvo, ali se i definiraju temeljna načela ekonomskog ponašanja kako potrošača tako i proizvođača. U poslovnim odnosima zabranjuje se bilo kakva diskriminacija između ljudi na temelju njihove religije, spola ili roda. U islamu nema sukoba između dobre poslovne prakse i ostvarenja profita na kojeg se gleda kao na sekundarni način mjerenja učinkovitosti. Poslovna etika u islamu počiva na trima načelima: povjerenju, pravdi i poštenju te međusobnom poštovanju.⁵⁹

⁵⁴ „O vjerni, hoćete li da vas uputim trgovini koja će vas spasiti bolne kazne. (a to je) vjerovat ćete Boga i Njegova Poslanika i borit ćete se imecima i životima na Božjem putu. To vam je bolje, ako znate.“ (61:10-11)

⁵⁵ Faizal, P. R. M.; Ridhwan, A. A. M.; Kalsom, A. W., *ibid.*, p. 193.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 192.

⁵⁷ Vidi opširnije u: *ibid.*, pp. 192-195.

⁵⁸ *Trade and Commerce in Islam*, p. 1. Dostupno na: <https://sites.google.com/site/fridaykhatba/articles/trade-and-commerce-in-islam> (pristupljeno 31. 7. 2017.)

⁵⁹ Prema: *ibid.*, pp. 1-2.

Povjerenje je u poslovnoj etici vjerovanje u Božje stvaranje i u sve što je Bog stvorio. On je stvorio i usavršio čitav svemir, a ljudi su samo postavljeni povjerenici.⁶⁰ Svaki čovjek dolazi na svijet s nekom odgovornošću, što je njegova osobna odgovornost. Svatko nosi svoj teret i odgovara za svoja djela.⁶¹ Takvo vjerovanje, a imajući na umu da Bog vidi sve što se radi, dovodi do stalnog nadzora nad ispravnim poslovanjem i ostvarenje najboljeg mogućeg u skladu s ponašanjem propisanim u *Kur'anu*. S druge strane, povjerenje i pouzdanost pojedinca smatra se njegovom najvažnijom osobinom. To posebno dolazi do izražaja pri poštovanju ugovora te ispunjavanju obveza i obećanja danih privatno članovima zajednice ili u poslovnim kontaktima.

Pravda i poštenje drugo je načelo poslovne etike u islamu. Pravda podrazumijeva pravedno ponašanje i provođenje ovlasti te održavanje pravednih međusobnih odnosa bez obzira na vjeru i/ili status sudionika, bili oni bogati ili siromašni.⁶² U dijelu gdje se razmatra trgovina navedeno je, prema *Kur'anu* (11:85), da je potrebno pravedno mjeriti i ne umanjivati ničija prava. Poštenje obuhvaća koncepte istinosti i pouzdanosti te sve aspekte odnosa u ljudskom životu, pa tako i u poslovanju.⁶³

Treće načelo, **međusobno poštovanje**, zasniva se na uzajamnom poštovanju koje je svojstveno moralnim učenjima iz *Kur'ana* i odnosi se kako na privatno tako i na poslovno okruženje.⁶⁴ Primjena ovog načela vodi takvom ponašanju u poslovanju u kojem su osobni probici i ostvarenja dobiti dopušteni, ali samo u onoj mjeri u kojoj ne štete interesima drugih ili cijele zajednice. Prema tome, ne mogu se poduzimati poslovi u kojima se ostvaruje korist na štetu drugih ili oni u kojima su dobiti za zajednicu manje od štete za zajednicu i okoliš.

⁶⁰ „I podvrgao vam je što je na nebesima i na zemlji (i) sve (što potječe) od Njega.“ (45:13)

⁶¹ „Reci: „Zar ću ja tražiti drugog boga za Gospodara mimo Allaha, a On je Gospodar svega. Što god tko zaradi (zaradio je) samo sebi. Nitko neće biti opterećen teretom drugoga.“ (6:164)

⁶² „O vjernici, budite pravi pobornici pravde, svjedočeći u ime Boga, pa makar to bilo i protiv vas samih, ili (protiv) roditelja i rodbine. Bude li (onaj protiv koga svjedočite) bogat ili siromah, Bog je preči (da vodi brigu) o njima. I ne slijedite svoje strasti da bi skrenuli od istine!“ (4:135)

„Ispunila se riječ tvoga Gospodara istinito i pravedno. Nema onoga tko bi izmijenio Njegove riječi. On (sve) čuje (i sve) zna.“ (6:115)

„A kad budete sudili među ljudima (naređuje vam se) da sudite pravedno.“ (4:58)

„... budite pravedni! Zaista Bog voli pravedne.“ (49:9)

⁶³ „O vjernici, ne jedite međusobno svoje imetke na nedozvoljen način ...“ (4:29)

⁶⁴ „O pravovjerni, ne učinite izdaje Bogu i Poslaniku i ne proigrajte (time dato) vam povjerenje, a vi to znate. Znajte da su vam vaši imeci i vaša djeca samo iskušenje (koje bi vas moglo navesti na grijeh) i da (samo) kod Boga postoji velika nagrada.“ (8:27-28)

„Allah zaista naređuje pravednost, dobročinstvo i potpomaganje rodbine, a zabranjuje bestidnost, odvratna djela i nasilje; savjetuje vas da biste vi primili savjet.“ (16:90)

5. EKONOMSKI KONCEPTI U *KUR'ANU*

U nastavku će se razmotriti tri važna ekonomska koncepta iz *Kur'ana*, i to: *riba*, *zakat* i *sadaqah*.

Riba (kamata)

Islamski ekonomski sustav utemeljen je na pravilima čije je ishodište *Kur'an* (i *Hadis* – tumačenje onog što je prorok Muhamed rekao, uradio i vidio da netko čini, a on to šutnjom odobrio). *Riba* je riječ arapskog podrijetla koja znači prekoračenje, dodavanje ili višak, a pojednostavnjeno se u suvremenoj terminologiji može prevesti kao ‘kamata’ ili ‘lihva’. U pogledu kamate *Kur'an* je, kao što je već navedeno, vrlo jasan i eksplicitno zabranjuje njezino plaćanje ili primanje.⁶⁵

U *Kur'anu*, a shodno tome i u islamskoj ekonomiji, polazi se od toga da je novac sredstvo za razmjenu roba i da ne proizvodi ništa sam po sebi. Može se godinama držati na jednome mjestu, a iznos mu se neće povećati. Za razliku od toga, kad se novac posudi na određeno vrijeme uz dogovorenu kamatu, uz vraćanje glavnice dobiva se i kamata, što znači da je novac stvorio više novca. Novac koji je dobiven novcem, a ne radom u *Kur'anu* se naziva *riba*. *Riba* je nezakonita i, shodno tome, kao težak je prekršaj zabranjena. Navodeći *ribu* kao protuzakonitu, *Kur'an* se razišao s akumulacijom bogatstva kao motivom i ciljem u poslovanju i životu. S druge strane, *Kur'an* traži da ljudi poštuju pravo kako za sebe tako i za druge, čineći dobro darežljivošću i davanjem milostinje.⁶⁶

Fiksirana kamata na pozajmljeni novac u islamskim transakcijama zabranjena je i danas.⁶⁷ Argument utemeljen na *Kur'anu* za to jest da će se

⁶⁵ „A Bog je dozvolio trgovinu, a zabranio kamatu.“ (2:275)

Osim kamate, u islamu je u poslovanju zabranjeno i: (1) proizvodnja, prodaja i kupovina proizvoda čija je potrošnja zabranjena islamskim zakonom (alkohol, droga, ...); (2) transakcije koje uključuju veću neizvjesnost; (3) ostvarivanje velikih zarada na račun javnog interesa (ako je nešto potrebno ili će postati potrebno); (4) prijevare u poslovanju; (5) kupovinu i prodaju onog što je pravno zakonito ali ako se zna da će se koristiti za nezakonitu upotrebu (oružje, ...). – Prema: *Trade and Commerce in Islam*, p. 4.

⁶⁶ „O vjernici, ne jedite (*ne uzimajte*) mnogostruke kamate na kamate! Bojte se Boga da biste bili spašeni!“ (3:130)

„Bog uništava (*imetak dobijen sa*) kamatama, a umnožava (*imetak iz kojeg je data*) milostinja ... O vjernici bojte se Boga i odbacite ostatak kamata, ako ste (*pravi*) vjernici. (2:276, 278)

⁶⁷ Ovdje su potrebne dvije napomene. Prvo, *riba* se ne odnosi samo na posuđivanje novca i/ili odgodu plaćanja uz obračun kamate (*riba an-nasiya*), već i na robnu razmjenu (*riba al-fadl*) – razmjena iste vrste dobara u različitoj težini (vidite u: Đ. Benić, *Islamska ekonomska misao u srednjem vijeku, ...*, str. 575.). Drugo, iako islamska ekonomija ne prihvaća obračun kamata i stvaranje novca pomoću novca, to ne znači zabranu ulaganja i posuđivanja novca u cilju kupovanja određenih dobara ili u cilju investiranja i ostvarenja profita. Takve transakcije temelje se na pravednoj raspodjeli dobitka ili gubitka. Tako se često depozitori u islamskim bankama tretiraju kao dioničari koji mogu ostvariti dobitak ali i gubitak. S druge strane čest primjer su kupovine različitih trajnih dobara u skladu s učenjem Kur'ana, npr. kuće. Islamska financijska poslovna organizacija kupi kuću i unajmi je kupcu na određeno vrijeme. Kupac plaća vrijednost najma uvećanu za dodatni iznos za kupnju kuće. Svake godine vrijednost ili zakup revidiraju se a najam se uskladuje. Praksa islamskih financija ilustrira činjenicu da se neki oblici kamate (npr. neke prodaje na kredit i zakupi) ne smatraju zabranjenom *riba*. – M. A. Gamal, *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*, Cambridge University Press, 2006, str. 52.

obračunom kamata zasigurno povećati imovina pojedinaca koji se time bave, dok će u konačnici pogubno djelovati na gospodarski sustav i drastično smanjiti ekonomsko blagostanje. U društvima u kojima se novac posuđuje uz kamatu financijski se sektor širi, potiče se potrošačko ponašanje i umjetno stvorene potrebe, utječući na mentalitet ljudi, čije nekontrolirano ponašanje može dovesti do ozbiljnih kriza i sloma cijelog sustava.⁶⁸

Zaključno, prema islamskom viđenju, kamata je jedna od najdestruktivnijih ekonomskih sila u svijetu i glavna je prepreka koja zaustavlja napredovanje siromašnih. Zabranom kamate došlo bi do pravednije raspodjele bogatstva i spriječilo bi se gomilanje bogatstva u rukama nekolicine ljudi, što je iznimno opasno i štetno za opći ekonomski rast.⁶⁹

Zakat (zekat, obvezni dobrotvorni prilog)

Zekat je islamski sustav socijalne pomoći i pravedne raspodjele bogatstva prema kojem je svatko obvezan društvu dati određen postotak viška imovine koja ne služi zadovoljavanju osnovnih životnih potreba vlasnika imovine i njegove obitelji. *Nisab* je iznos koji služi za utvrđivanje viška imovine, a tko ima imovinu koja je manja od utvrđenog *nisaba*, nije obvezan dati zekat. Potrebno je naglasiti da je *nisab* određena vrijednost ili količina imovine koju treba posjedovati tijekom cijele godine da bi bila osnova za zekat. Za razliku od *sadaqaha* – dobrovoljne milostinje – zekat je obvezna milostinja koju imućni jednom godišnje moraju davati (*farz*) siromašnima i drugima koji trebaju materijalnu pomoć.

Zekat je jedan od pet stupova islama (šehadet svjedočenje izgovoriti; namaz klanjati; ramazanski post postiti; zekat izdvojiti; hadž hodočastiti), prema učestalosti obavljanja pojedinih obveza na četvrtom je mjestu, a prema važnosti na trećem (dok je ramazanski post na četvrtom). Zekat je arapska riječ koja ima značenje ‘rast i čistoća’ (zekat čisti od grijeha osobu koja ga daje, a davanje zekata vodi napretku i rastu imovine koju dobivaju siromašni i potrebni).

Obveza davanja milostinje – zekata – utvrđena je *Kur'anom*⁷⁰, koji upućuje na to kome treba davati milostinju prikupljenu zekatom, a primatelji su

Isto tako, islam dozvoljava trgovinu običnim dionicama i kapitalnu dobit jer se ona svodi na klasičnu kupovinu i prodaju robe, a dividende nisu unaprijed fiksirane već su neizvjesne i podrazumijevaju ravnopravan rizik svih dioničara. Za razliku od toga zabranjuje se vjericima kupovina i prodaja preferencijalnih dionica jer one donose unaprijed fiksiranu kamatu neovisno od sudbine dioničkog društva i ostalih vlasnika dionica. – Prema: D. Veselinov, *Islamska politička ekonomija – poreklo, načela i razvoj*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, god. II., br. 2., Beograd, 2008., str. 191.

⁶⁸ Vidi u: Čočić, T.; Pešić, M. (2012). *Islamski ekonomski sustav – odnos prema kamati*. *Ekonomski vjesnik*, Vol. 25, No. 2, p. 381.

⁶⁹ Prema: Ahmad, M. B. M., *ibid.*, pp. 49-50.

⁷⁰ „Uzmi od njihovih imetaka milostinju kojom ćeš ih očistiti (*od grijeha*) i kojom ćeš im povećati (*dobra djela*).“ (9:104)

„A kamata koju dajete da bi narasla u imecima ljudi neće narasti kod Boga, dok će zekat koji dajete, želeći Božje zadovoljstvo, (*unaprijediti vaše imetke. Oni koji daju zekat*) to su oni koji umnogostučuju (*svoje imetke*).“ (30:39)

podijeljeni na osam razreda (zekat se ne smije davati nikome drugome).⁷¹ Njima je potrebna pomoć i zajednica im mora pomoći. Izvršavajući zapovijed danu ajetom (9:61) promicat će se interesi zajednice i neće ostati nitko tko bi mogao naštetiti zajednici.⁷²

U *Kur'anu* nije eksplicitno navedeno, niti je precizirano koju vrstu imovine i koji se dio daje za zekat. Danas se zekat daje za točno utvrđenu imovinu (zlato, srebro, novac i njegovi ekvivalenti dobiveni od godišnjih primanja, mineralne sirovine, poljoprivredni proizvodi, stoka) u točno utvrđenom iznosu. Tako je za 2017. godinu u Bosni i Hercegovini utvrđen *nisab* od 6.449,00 KM ili 3.297,00 € (prema cijeni zlata: 91,6 g zlata po cijeni 70,40 KM ili 36,00 € za jedan gram). Utvrđen je zekat na zlato, srebro, novac, štednju, dionice, trgovačku robu i druge vrijednosti koje podliježu toj vrsti *nisaba* u iznosu od 2,5%. Zekat na poljoprivredne proizvode daje se u iznosu od 5%, 7,5% ili 10% u ovisnosti od načina navodnjavanja odnosnih proizvoda.⁷³

Važno je napomenuti da zekat nije zamjena za oporezivanje koje propisuje država, a takva oporezivanja mogu imati različite oblike za financiranje dodatnih društvenih, gospodarskih, infrastrukturnih i srodnih programa.⁷⁴

Postavlja se pitanje zašto je zekat toliko važan, a odgovor daje *Kur'an*.⁷⁵ Propisani je zekat u imecima pojedinaca tuđa imovina u smislu da su bogati na različite načine uzeli (prisvojili, sakrili ili malo platili težak rad siromašnih radnika) dio te imovine od pojedinih osoba. Upravo se zekatom takva nepravda ispravlja i postiže se pravednija raspodjela bogatstva. Islam je, kao što je prije navedeno, jedina velika religija koja daje detaljan napatuk za ekonomski život svojih sljedbenika. Država je dužna nizom mjera, a između ostalih *ribom*, *zakaatom* i *sadaqahom*, nastojati osigurati sredstva za primarne potrebe sviju. Nastoji se postići pošten i pravedan ekonomski sustav. Islam i komunizam dijele zajednički cilj u odnosu na zadovoljenje svačijih osnovnih potreba, no razlikuju se u odnosu na sredstva kojima se koriste za postizanje tog cilja. Dok islam ostavlja otvorena vrata pojedinačnim slobodama, poduzetništvu i prikladnom razvoju pojedinačnih sposobnosti, komunizam ta vrata potpuno zatvara zaustavljajući pojedinačne inicijative i osobnu slobodu izbora.⁷⁶

⁷¹ „Milostinje pripadaju samo siromasima, bijednicima, sakupljačima (*zekata*) i onima čija srca treba privući (*islamu*), sužnjima (*da se otkupe*), dužnicima (*da se oduže*, *borcima*) na Božjem putu i putniku (*kad na putu ostane bez sredstava*). (Sve je to određeno) Allahovom naredbom, Allah zna (i) mudar je.“ (9:61)

⁷² Prema: *Kur'an časni*, pp. 258-259, bilj. 36.

⁷³ *Zekat Kalkulator*. Rijaset Islamske Zajednice u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <http://zekat.ba/blog/2017/01/nisab-za-rebiu-l-ahir-dzumade-l-ula-dzumade-l-uhra-1438-godine/> (pristupljeno 14. 8. 2017.)

O zekatu, imovini na koju se daje zekat i načinu obračuna za pojedine vrste imovine vidi u: *Upute o zekatu*. Medžlis islamske zajednice Rijeka. Dostupno na: <http://www.medzlis-rijeka.org/default/index/a/id/109> (pristupljeno 14. 8. 2017.)

⁷⁴ Askari, H.; Taghavi, R., *ibid.*, p. 198.

⁷⁵ „... a u njihovim imecima je imao udjela prosjak i prikračeni (*u imetku, koji ne prosji*).“ (51:19)

⁷⁶ Ahmad, M. B. M., *ibid.*, pp. 67-68.

I na kraju, može se istaknuti sljedeće. Zekat je koncept i socijalna institucija koju je islam utemeljio prije četrnaest stoljeća kako bi se razvio duh solidarnosti, zbrinjavali potrebni i osigurao socijalni fond. Često se navodi da je to ključan instrument smanjivanja siromaštva. U vezi s time Malezija, Saudijska Arabija, Sudan i Pakistan imaju zapažene rezultate.⁷⁷

***Sadaqah* (sadaka, dobrovoljan dobrotvorni prilog)**

Dobrovoljna milostinja naziva se sadaka. Za razliku od zekata, ona nije obveza, već je, prema *Kur'anu*, svakom pojedincu prepušteno da, shodno svojoj volji i mogućnostima, daje milostinju koja se može davati tijekom čitave godine. Riječ *sadaqah* u arapskom jeziku izvedena je iz riječi *sidq* (*sidq*) čije je značenje 'istina, iskrenost i čvrstina'. Shodno tome, čovjek koji daje milostinju, odnosno sadaku to radi dobrovoljno, ne očekujući nikakvu protuuslugu od onog kome je daje. Taj čin označava čvrstu i iskrenu vjeru u Boga i budućnost.⁷⁸

Prema *Kur'anu*, novac koji se potroši na Božjem putu sliči zrnu iz kojeg je niklo sedam klasova, a u svakom klasu stotinu zrna (2:261). Ovako učenje potaknulo je vjernike da umnogostruče svoje milodari, a to je za posljedicu imalo jači gospodarski razvoj jer se novac nije akumulirao kod pojedinaca, već je kontinuirano cirkulirao.⁷⁹

Novac koji se javno daje služi općim potrebama, a u *Kur'anu* se inzistira na tajnom davanju milostinje.⁸⁰ Kad čovjek zarađuje, sadaku daje tajno u skladu s mogućnostima, i to za uzdržavanje obitelji, pomoć rodbini, susjedima, prijateljima, siromašnim i potrebitim te za opremu boraca.

U davanju sadake bitna je privatnost, neočekivanje protuusluge i neprigovaranje.⁸¹ Sadaka se može odnositi na različite aktivnosti koje donose radost ili korist drugima. Može se reći da je svako dobro djelo sadaka. Tako je ona i osmijeh upućen nekome, ljubazna riječ, pomaganje ljudima koji imaju poteškoće bilo koje vrste, a ne samo davanje novca i dijeljenje imetka.

⁷⁷ U Saudijskoj Arabiji oko 4%, a u Pakistanu oko 3,2% bruto nacionalnog proizvoda može se prikupiti kao zekat. – Osmanović, N. (2015). *Islamska ekonomija i siromaštvo. Preporod, islamske informativne novine*, Sarajevo, 30. jula 2015.

⁷⁸ „Nećete polučiti dobra dok ne podijelite ono što volite. Što god vi podijelite to Bog zna.“ (3:92) „... dobročinstvo (*čini i ide pravim putem*) tko vjeruje u Boga, ... , koji dijeli imetak, koji mu je drag, rodbini, siročadi, bijednicima, putniku (*bez sredstva*), prosjacima, za otkup robova ...“ (2:177)

„i dijele hranu, za Njegovu ljubav (*imajući i oni potrebu za hranom*), bijedniku, siročetu i zarobljeniku, (*govoreći*): ‘Mi vam dajemo hranu samo u ime Boga, ne želimo od vas (*ni*) nagrade ni zahvale.’“ (76:8-9)

⁷⁹ Bogatstvo je poput krvi u ljudskom tijelu: krv mora kontinuirano cirkulirati po cijelom tijelu i mora doseći svaku ćeliju tijela. Samo tako tijelo ostaje zdravo. Gomilanje bogatstva je poput tromboze: ako se dopusti širenje gomilanja bogatstva u društvu ekonomski sustav će se srušiti. Zato Allah zabranjuje skupljanje bogatstva. – *Economic System of the Qur'an*, p. 8

⁸⁰ „Ako budete javno dijelili milostinju, to vam je lijepo, a još vam je bolje i briše vam grijeh, ako je skrovito dajete siromasima.“ (2:271)

⁸¹ „Lijepa riječ i opraštanje (*grešaka*) je bolje od milostinje koju prati kinjenje (*siromaha kojemu se udijeli milostinja*) ... Ne kvarite svoje milostinje prigovorom i kinjenjem kao onaj koji dijeli svoj imetak da bi ga vidjeli ljudi, a ne vjeruje Boga i Sudnji dan.“ (2:263-264)

Budući da postoje mnoge vrste sadaka, podijeljene su na dvije skupine (od kojih svaka na pet kategorija), a svaka ima svoja pravila. *Sadaqah Wajibah* milostinja je koja se obvezno daje u naturi i, što je bitno, slična je zekatu jer se daje istim mogućim korisnicima onako kako *Kur'an* određuje. Za razliku od nje, *Sadaqah Nafilah* milostinja je koja nije obvezujuća u naturi, prepuštena je slobodnom izboru pojedinca i ne mora se davati određenim korisnicima, niti isključivo muslimanima, iako će davanje milostinje siromašnim muslimanima biti više nagrađeno.⁸²

Prema tome, uspoređujući zekat i sadaku, može se istaknuti sljedećih šest razlika: zekat je obvezatan, a sadaka dobrovoljna; zekat se daje određenim primaocima jednom godišnje, dok se sadaka može dati bilo kome u bilo koje doba godine; zekat se ne može dati članovima obitelji, za razliku od sadake; zekat se ne daje imućnima i onima koji mogu zaraditi, za razliku od sadake koja se može dati i imućnima; zekat se ne može dati ženi, za razliku od sadake; ako netko duguje zekat, njegovi nasljednici moraju platiti dug iz njegova bogatstva, dok takve obveze nema za sadaku.⁸³

Zaključno, u konceptu sadake naglasak je na dobrovoljnoj milostinji koja pomaže siročadi, siromašnima te je podrška i skrb slabima, a ujedno pomaže u preraspodjeli bogatstva kako se ono ne bi nagomilavalo u rukama nekolicine.⁸⁴

6. ZAKLJUČAK

Kur'an je sveta knjiga islama i glavni izvor islamskog naučavanja koja sadrži duhovna, dogmatska i pravna načela. Savršen je zakonik i praktičan vodič za svaki aspekt života vjernika. Temeljne ekonomske vrijednosti koje se u *Kur'anu* navode nepromjenjive su, bezvremenske i nesporne za sve sekte islama. Islam je jedina velika religija koja daje detaljne naputke za gospodarski život svojih sljedbenika, a koji su utemeljeni na *Kur'anu* i *Hadisu*. Iako u *Kur'anu* nema sustavne ekonomske misli, a pojedinim temama i ekonomskim problemima prilazi se vrlo normativno, propisujući ekonomsko ponašanje, ekonomske misli i koncepti dani u *Kur'anu* i kao takvi su nezaobilazan izvor u izučavanju povijesti ekonomske misli.

U *Kur'anu* se potiče poljoprivreda, stočarstvo i ribarstvo te se ističe potreba razumne potrošnje, štedljivosti i brige za siromašne. Iako ne izravno, *Kur'an* potiče proizvodnju, i to maksimalno moguću koja u konačnici omogućuje ekonomski rast. Posebno se u *Kur'anu* naglašava uloga trgovine, ukazuje se na potrebu poštenog trgovanja i zabranu zakidanja svake vrste. *Kur'an* dopušta privatno vlasništvo, jamči sigurnost imovine i teške kazne za krađu. Ne smatra se

⁸² *Different Types of Charity*. Dostupno na: http://nasirislam.com/GTF/Different_types-of-Charity.html (pristupljeno 10. 8. 2017.)

⁸³ *Difference Between Zakat and Sadaqah*. Dostupno na: www.differencebetween.net/miscellaneous/difference-between-zakat-and-sadaqah/ (pristupljeno 10. 8. 2017.)

⁸⁴ Ahmad, M. B. M., *ibid.*, p. 57.

lošim povećanje imovine i bogatstva pojedinaca, ali se osuđuje prikupljanje i akumuliranje bogatstva kao takvog koje onemogućuje njegovu upotrebu u korisne svrhe, od kojeg čitava zajednica nema koristi. Detaljno se utvrđuju propisi o nasljedstvu te se popisuje obveza izvršavanja preuzetog ugovorima.

Prema *Kur'anu*, kamata je jedna od vodećih destruktivnih ekonomskih sila u svijetu i glavna je prepreka koja zaustavlja napredovanje siromašnih. Zabranom kamate došlo bi do pravednije raspodjele bogatstva i spriječilo bi se gomilanje bogatstva u rukama pojedinaca, odnosno finansijskih institucija, što je iznimno opasno i štetno za opći ekonomski rast. Dalje, zekat (obvezni dobrotvorni prilog) je islamski sustav socijalne pomoći i pravednije raspodjele bogatstva. Označava koncept koji je islam utemeljio prije četrnaest stoljeća kako bi se razvio duh solidarnosti, zbrinjavali potrebni i osigurao socijalni fond. I na kraju, za razliku od zekata, sadaka je dobrovoljan dobrotvorni prilog, vrlo bitan koncept i socijalna institucija kojom se pomaže potrebitima, potiče snažnije cirkuliranje novca i preraspodjela bogatstva.

U *Kur'anu* je moguće pronaći ekonomske ideje, misli i koncepte, iako nema sustavno izloženih nekih od načela ekonomije koji mogu biti općeprihvaćeni. Međutim, ideje, misli, koncepti i načela vezani za ekonomiju i gospodarstvo koji se mogu izvesti iz tumačenja pojedinih ajeta u *Kur'anu* u praksi se mogu jedino primijeniti i postići zapažene rezultate u islamskim ekonomskim sustavima koji utemeljuju svoje gospodarske i javne politike na bitnim doktrinama s izvorištem u *Kur'anu*. Suština takvih sustava leži u prikladnoj kombinaciji pojedinačnih sloboda, stjecanja i trošenja imovine pojedinaca, uz izvršavanje *Kur'anom* propisanih obveznih i dragovoljnih davanja, te u državnom upletanje s ciljem zaštite siromašnih i osiguranja sredstava za zadovoljavanje primarnih potreba svih građana, uz pravednu preraspodjelu bogatstva i osiguranje gospodarskog rasta.

LITERATURA

A Study of Quran: 12. Economic System of the Qur'an, dostupno na:

www.astudyofquran.org/wp/12-economic-system-of-the-quran/

M. B. M. Ahmad, Ekonomski sustav islama, Ahmadija muslimanski džamat, Zagreb, 2017.

A. Aryani, Ownership in Islamic Perspective dostupno na:

<http://ainiaryani.blogspot.hr/2008/06/ownership-in-islamic-perspective.html>

H. Askari, R. Taghavi, The principle foundations of an Islamic economy, BNL Quarterly Review, Vol. LVIII, No. 235, December 2005

A. Ausaf, A. A. Islahi (Eds.), Economic Problems and the Teaching of the Qur'an, Idarah

Ulum al-Qur'an, Aligarh, India, 2010., dostupno na:

https://mpira.ub.uni-muenchen.de/53466/1/MPRA_paper_53466.pdf

D. Benić, Biblija: izvor nadahnuća za ekonomsko ponašanje, *Ekonomski misao i praksa*, god. XXIV., br. 2., 2015.

D. Benić, Ibn Haldun: Ekonomske misli u Mukaddimi, *Ekonomski pregled*, god. 67., br. 5., Zagreb, 2016.

D. Benić, *Islamska ekonomska misao u srednjem vijeku*, *Ekonomski pregled*, god. 68., br. 5., Zagreb, 2017.

D. Benić, M. Benić Penava, *Ekonomski misao u djelima islamskih filozofa u srednjem vijeku*, Međunarodni interdisciplinarni simpozij „Filozofija i ekonomija“, 26. Dani Frana Petrića, Hrvatsko filozofsko društvo, Cres, Hrvatska, 24. do 27. rujna 2017.

M. E. Biraima, *A Qur'anic Model for a Universal Economic Theory*, JKAU: *Islamic Econ.*, Vol. 3, (1411 A.H. / 1991 A.D.)

S. M. Bleher, *Islam: Taking root in Europe*, Part News report, „Common Sense“, *Islamic Party of Britain*, No. 8, Last Quarter 1992

T. Čočić, M. Pešić, *Islamski ekonomski sustav – odnos prema kamati*, *Ekonomski vjesnik*, Vol. 25., No. 2., 2012.

Different Types of Charity, dostupno na: <http://nasirislam.com/GTF/Different-types-of-Charity.html>

P. R. M. Faizal, A. A. M. Ridhwan, A. W. Kalsom, *The Entrepreneurs Characteristic from al-Quran and al-Hadis*, *International Journal of Trade, Economics and Finance*, Vol. 4, No. 4, August 2013

M. A. Gamal, *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*, Cambridge University Press, 2006

J. Gnilka, *Biblija i Kur'an – Što ih povezuje, što razdvaja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.

H. Kanurić, *Opća pravila islamskog poslovanja (Savremena pitanja iz poglavlja o trgovini)*, *El-Asr*, informativni islamski časopis, br. 55., 2013.

J. Khan, A. Ur Rahman, K. Sabir, K. Dad, *Importance of Commerce and Trade in the Light of the Holy Quran and Sunnah*, *Gomal University Journal of Research*, Vol. 30, No. 1, June 2014

V. Khoshtimat, *Philosophical Approach of Quran and Economic Behavior in Labor and Production*, *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, Vol., 4(4), 2013

Imam Ghazzali's *Ihya Ulum-id-Din*, (Translated by Fazl-ul-Karim), Vol. II, Darul-Ishaat, Urdu Bazar, Karachi, Pakistan, 1993

S. Imamović, Propisi kupoprodaje – Priručnik za muslimanskog trgovca, Pomoćni ured za dawu – Riyadh, 2008 – 1429, dostupno na: https://d1.islamhouse.com/data/bs/ih_books/bs_Semir_Imamovic_Prirucnik_za_muslimanskog_trgovca.pdf

M. Iqbal, Islam on Trade & Commerce, dostupno na: <http://www.valoothoor.com/ramadan14.htm>

A. A. Islahi, History of Islamic Economic Thought, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2014

Kur'an časni, VIII. izdanje, Stvarnost, Zagreb, 1990.

N. Osmanović, Islamska ekonomija i siromaštvo, Preporod, islamske informativne novine, Sarajevo, 30. jula 2015.

G. A. Parwez, Economic System of The Holy Quran, Idara Tolu-e-Islam, Lahore, Pakistan, 2005

G. A. Parwez, Economic System of The Holy Quran, dostupno na: www.resurgentislam.com/wp-content/uploads/Economic-System-of-The-Holy-Quran.pdf ;

M. Shafi, Business and Commerce in the Qur'an, dostupno na: www.daralislam.org/portals/0/Publications/BusinessandCommerceintheQuran.pdf

J. A. Schumpeter, Povijest ekonomske analize, Informator, Zagreb, 1975.
Trade and Commerce in Islam, dostupno na: <https://sites.google.com/site/fridaykhutba/articles/trade-and-commerce-in-islam>

Upute o zekatu, Medžlis islamske zajednice Rijeka, dostupno na: <http://www.medzlis-rijeka.org/default/index/a/id/109>

D. Veselinov, Islamska politička ekonomija – poreklo, načela i razvoj, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, god. II., br. 2., Beograd, 2008.

Zekat Kalkulator, Rijaset Islamske Zajednice u Bosni i Hercegovini, dostupno na:

<http://zekat.ba/blog/2017/01/nisab-za-rebiu-l-ahir-dzumade-l-ula-dzumade-l-uhra-1438-godine/>

Duro Benić, PhD

Full professor with tenure
University of Dubrovnik
Department of Economics and Business Economics
E-mail: dbenic@unidu.hr

**ECONOMIC THOUGHTS AND CONCEPTS IN THE
*QUR'AN******Abstract***

The paper examines and analyses the economic thoughts and concepts in the Qur'an. Research tackles the economic thought associated with particular activities, such as: agriculture, livestock farming, fisheries, production, construction, maritime affairs and trade. The approaches to some important issues related to economy are also analysed (ownership, property, inheritance, obligations and contracts), and the fundamental orientation of entrepreneurship and business ethics based on the teachings of the Qur'an is also studied. In the end, the three important economic concepts in Qur'an are examined and analysed: riba, zakat and sadaqah.

Keywords: Qur'an, economic thought, concept, interest, zekat, sadaka

JEL classification: A12, Z12

